

DAVLAT BYUDJETI TIZIMINI TAQSIMLASHDAGI MUAMMOLARNI HAL QILISH

Farg'ona Politexnika instituti talabasi

Akramov Iqboljon

e-mail: akramoviqboljon69@gmail.com

+998901612868

Annotatsiya: Ushbu maqola orqali mamlakatimiz budjed tizimidagi asosiy muammo ya'ni taqsimlashdagi muammolarni o'rganadi. Mavjud muammolarni o'rganib ularni tahlil qiladi. Bundan tashqari budjed tushumlari prognozlarini haqida raqamlar mavjud. Budjed tizimida kamchiliklarni to'g'irlashning asosiy yo'llari haqida takliflar berdim. Yakunda xulosalar va qo'shimcha takliflar bilan maqolani yakunladim.

Kalit so'zlar: Davlat budjeti, kamchiliklar, yechimlar, iqtisodiyot, xarajat, rejalashtirish, moliya.

РЕШЕНИЕ ПРОБЛЕМ РАСПРЕДЕЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЮДЖЕТНОЙ СИСТЕМЫ

Аннотация: В данной статье рассматривается основная проблема бюджетной системы нашей страны – проблемы распределения. Он изучает существующие проблемы и анализирует их. Кроме того, есть цифры по прогнозам доходов бюджета. Я высказал предложения по основным путям исправления недостатков бюджетной системы. В заключение я завершил статью выводами и дополнительными предложениями.

Ключевые слова: Государственный бюджет, недостатки, пути решения, экономика, стоимость, планирование, финансы.

SOLUTION OF PROBLEMS IN DISTRIBUTION OF THE STATE BUDGET SYSTEM

Abstract: This article examines the main problem in the budget system of our country, that is, distribution problems. He studies existing problems and analyzes them. In addition, there are figures on budget revenue forecasts. I made suggestions about the main ways to correct the deficiencies in the budget system. Finally, I concluded the article with conclusions and additional suggestions.

Key words: State budget, shortcomings, solutions, economy, cost, planning, finance.

Kirish

Davlat byudjeti – davlatning muayyan vaqt (odatda bir yil) uchun mo'ljallangan pul daromadlari va harajatlari majmui. Davlat byudjeti davlat ixtiyoridagi pul fondlarining taqsimlanishini bildirib, u davlat moliyasining bosh bo'g'ini hisoblanadi.

Sanoati rivojlangan mamlakatlarda davlatning iqtisodiyot, ishlab chiqaruvchi, milliy daromadni taqsimlash va qayta taqsimlashga faol aralashuvi davlat byudjeti mavqeining oshishiga sabab bo'ladi, milliy daromad davlat ixtiyorida yig'iladi va uning byudjet orqali qayta taqsimlanadigan qismi ko'payadi.

Davlat byudjeti aholi ehtiyojlarini qondirish uchun turli sohalarga moliyaviy resurslarni taqsimlash orqali mamlakat iqtisodiyotida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Biroq, davlat byudjetini taqsimlashda ko'pincha resurslarni samarali taqsimlash va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga to'sqinlik qiladigan turli muammolar mavjud. Ushbu maqolada biz davlat byudjeti tizimini taqsimlashdagi muammolarni muhokama qilamiz va ushbu muammolarni hal qilishning potentsial yechimlarini o'rganamiz.

Asosiy qism

Mamlakatimizning konsolidatsiyalashgan budjeti tarkibiga Davlat budjeti, davlat maqsadli jamg'armalarining budjetlari, Tiklanish va taraqqiyot jamg'armasi mablag'lari kiradi. Konsolidatsiyalashgan budjet tarkibiga kiritiladigan davlat maqsadli jamg'armalarining ro'yxati Vazirlar Mahkamasi qarori bilan tasdiqlanadi.

Darhaqiqat, Qonunga ko'ra, 2023-yilda mamlakatimiz iqtisodiyotida yalpi ichki mahsulotning o'sish sur'atlari 5,3 foizni va iste'mol narxlari indeksi 2022-yilning dekabr oyiga nisbatan 9,5 foiz miqdorida bo'lishidan kelib chiqib, Davlat budjeti parametrlari hisob-kitob qilingan. Respublikamiz Konsolidatsiyalashgan budjetining daromadlari 2023-yilda 310,7 trln so'mni hamda xarajatlar 343,2 trln so'mni tashkil etishi kutilmoqda. Ushbu Qonun bilan 2023-yil uchun O'zbekiston Respublikasi (O'zbekiston Respublikasi hukumati) nomidan va O'zbekiston Respublikasining kafolati ostida tashqi qarzlarni jalb qilish bo'yicha yillik imzoladigan yangi bitimlarning cheklangan hajmi 4,5 mlrd AQSH dollari miqdorida etib belgilanmoqda.

2023-yilgi Davlat budjeti xarajatlari (davlat maqsadli jamg'armalariga ajratiladigan transfertlar bilan birga) 257,7 trln so'mni, yalpi ichki mahsulotga nisbatan 24,1 foizni tashkil qilmoqda.

Qayd etilganidek, ta'lim sohasi xarajatlari 58,4 trln so'm, sog'liqni saqlash sohasiga 28,4 trln so'm, madaniyat sohasiga 2,5 trln so'm, sport sohasiga 2,3 trln so'm va fanni yana-da rivojlantirish tadbirlari uchun 2023-yilda 1,8 trln so'm yo'naltirish belgilangan. 2023-yil uchun Davlat budjetida aholini ijtimoiy himoya qilishning ustuvor yo'nalishlarini moliyalashtirish uchun 18,1 trln so'm ajratiladi. Mazkur yo'nalishlar uchun Ma'muriy islohotlarni amalga oshirish hisobiga tejalgan mablag'lardan qoshimcha yo'naltirilishi kutilmoqda. Shu bilan birga kelgusi yilda jami 52 mingdan ortiq daromadi yuqori bo'lmagan va uy-joy sharoitlarini yaxshilashga

muhtoj fuqarolarga ipoteka krediti bo'yicha dastlabki badal va foizlarning bir qismini qoplash uchun Davlat budjeti mablag'lari hisobidan 1,1 trln so'm subsidiyalar to'lab berilishi ko'zda tutilgan.

Iqtisodiyot sohasiga ajratilishi rejalashtirilayotgan xarajatlar 36,7 trln so'mni, yalpi ichki mahsulotga nisbatan 3,4 foizni, jami xarajatlarning 14 foizini tashkil etib, bu mablag'lar asosan tomchilatib sug'orish, geologik qidiruv ishlarini va aholi punktlarini obodonlashtirish ishlarini amalga oshirish hamda uy-joy kommunal xizmatlari bilan bog'liq xarajatlarni moliyalashtirishga yo'naltirilishi rejalashtirilgan.

Moliya vazirligi 2023 yilgi davlat byudjetini taqdim etdi. Hujjat jamoatchilik muhokamasiga qo'yilmadi. Yalpi ichki mahsulot 5,3 foizga o'sishi, inflyatsiya darajasi esa 9,5 foiz atrofida bo'lishi rejalashtirilgan. Viloyat byudjetlarida ko'proq soliqlar qolib, davlat byudjeti taqchilligi yalpi ichki mahsulotning 3 foizigacha cheklanadi.

1-jadval**Davlat budjeti tushumlari prognozi (milliard so'm) 2024-2025**

Yo'q.	Ko'rsatkichlar	Byudjet ko'rsatmalari:	
		2024 yil	2025 yil
I.	Konsolidatsiyalangan byudjet daromadlari	353 697,8	397 219,4
1.	Davlat byudjetining daromadlari	269 965,6	309 829,9
2.	Davlat maqsadli jamg'armalarining daromadlari	46 793,8	50 609,2
3.	Tiklanish va taraqqiyot jamg'armasiga tushumlar	11 394,2	9 959,0
4.	Byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari mablag'lari daromadlari	25 544,1	26 821,3

Bu jadvalda ko'rib turibmiz davlat byudjetiga keladiga tushumlar keying yillar uchun prognoz qilinga. Oldingi yillik o'sishlar bo'yicha prognozdan so'ng taqsimotni ham shu bo'yicha amalga oshiradi.

Davlat byudjetini taqsimlashdagi muammolar quyidagilardan iborat:

➤ Davlat byudjeti tizimini taqsimlashdagi asosiy muammolardan biri bu mablag'larni taqsimlash jarayonida shaffoflikning yo'qligi hisoblanadi. Byudjetni shakllantirishning noaniq amaliyoti fuqarolarga davlat mablag'lari qanday taqsimlanayotganini tushunishni qiyinlashtiradi, korrupsiya va noto'g'ri boshqaruv uchun imkoniyatlar yaratadi.

➤ Davlat byudjeti doirasida resurslarning samarasiz taqsimlanishi sog'liqni saqlash, ta'lim va infratuzilma kabi muhim tarmoqlarning yetarli darajada moliyalashtirilmasligiga olib kelishi mumkin. Mablag'larning teng taqsimlanmaganligi ijtimoiy tengsizliklarni kuchaytirishi va umumiy iqtisodiy rivojlanishga to'sqinlik qilishi mumkin.

➤ Siyosiy mulohazalar ko'pincha davlat byudjetini taqsimlashga ta'sir qiladi, bu esa loyihalarning ijtimoiy-iqtisodiy ta'siridan ko'ra, siyosiy maqsadga muvofiqligidan kelib chiqqan holda ustuvorlikka olib keladi. Bu resurslarning optimal taqsimlanishiga olib kelishi va uzoq muddatli rivojlanish maqsadlariga to'sqinlik qilishi mumkin.

➤ Ajratilgan mablag'larning samarali ishlatilishini ta'minlash uchun samarali monitoring mexanizmlari muhim ahamiyatga ega. Tegishli nazorat va muvozanatlarning yo'qligi byudjetni noto'g'ri boshqarishga, firibgarlikka va shaxsiy manfaatlar uchun mablag'larni yo'naltirishga olib kelishi mumkin.

➤ Fuqarolik jamiyati, mahalliy hamjamiyat va boshqa manfaatdor tomonlarning byudjetlashtirish jarayonida cheklangan ishtiroki ularning ehtiyojlari va ustuvorliklarini e'tiborsiz qoldirishga olib kelishi mumkin. Inklyuziv byudjetlashtirish jarayonlari davlat byudjeti aholining turli ehtiyojlarini aks ettirishini ta'minlash uchun muhim ahamiyatga ega.

Ushbu muammolarga potentsial yechimlar:

✓ Byudjet shaffofligini oshirish bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirish, masalan, budjet hujjatlarini nashr etish, byudjet eshituvlarini o'tkazish va byudjetni shakllantirish jarayoniga fuqarolarni jalb qilish hisobdorlikni yaxshilash va korrupsiya xavfini kamaytirish imkonini beradi.

✓ Mustaqil auditorlik organlari va parlament byudjet qo'mitalari kabi mustahkam nazorat mexanizmlarini yaratish byudjet ijrosini monitoring qilish, qonunbuzarliklarni aniqlash va qaror qabul qiluvchilarni o'z harakatlari uchun javobgarlikka tortishga yordam beradi.

✓ Ma'lumotlarni to'plash, tahlil qilish va hisobot berish imkoniyatlarini oshirish siyosatchilarga byudjet mablag'larini taqsimlash va resurslardan foydalanish

samaradorligini oshirish uchun dalillarga asoslangan tushunchalarni taqdim etishi mumkin.

✓ Fuqarolarni qarorlar qabul qilishda ishtirok etadigan byudjetlashtirish jarayonlarini joriy etish byudjetdan ajratiladigan mablag'larning aholining ustuvor yo'nalishlari va ehtiyojlariga mos kelishini ta'minlashi mumkin. Bu byudjetlashtirish jarayonida kattaroq mas'uliyat va shaffoflikni oshirishi mumkin.

✓ Davlat amaldorlari, fuqarolik jamiyati tashkilotlari va byudjetlashtirish jarayonida ishtirok etuvchi boshqa manfaatdor tomonlarning salohiyatini oshirishga sarmoya kiritish byudjetni boshqarish bo'yicha ko'nikmalar, bilim va tajribani oshirishi va umumiy boshqaruv samaradorligini oshirishi mumkin.

Xulosa va takliflar

Davlat byudjetini taqsimlash murakkab jarayon bo'lib, resurslarni samarali taqsimlash va barqaror rivojlanishni ta'minlash uchun shaffoflik, hisobdorlik va manfaatdor tomonlarning ishtirokini talab qiladi. Davlat byudjeti tizimidagi muammolarni hal qilish va taklif qilingan yechimlarni amalga oshirish orqali mamlakatlar samarali boshqaruvni rag'batlantirishi, iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishi va fuqarolar farovonligini oshirishi mumkin.

Quyidagi takliflarni ilgari suraman:

- O'tgan byudjetdan ajratilgan mablag'larning samaradorligini baholash va resurslar hukumatning ustuvor yo'nalishlari va maqsadlariga muvofiq ravishda ajratilganligini baholash.

- Har bir byudjet tsikli noldan boshlanadigan va barcha xarajatlar byudjetga kiritish uchun asoslanishi kerak bo'lgan nolga asoslangan byudjet yondashuvini amalga oshirishni ko'rib chiqish kerak. Bu keraksiz sarf-xarajatlarni bartaraf etishga yordam beradi va resurslarni joriy ehtiyojlar va ustuvorliklar asosida taqsimlanishini ta'minlaydi.

- Sog'liqni saqlash, ta'lim, infratuzilma va ijtimoiy ta'minot kabi muhim sarmoyalarni talab qiladigan asosiy sohalarni aniqlang. Muhim xizmatlar yetarli darajada moliyalashtirilishi va aholi uchun qulay bo'lishini ta'minlash uchun byudjet mablag'larini taqsimlashda ushbu tarmoqlarga ustuvor ahamiyat berish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ilyosov, A. (2020). Some problems in digital production and export of industrial products in the digital economy// Economics and finance. 2020. №3. 175-182 p. ISSN 2010-9997
2. Kurpayanidi, K. I., & Ilyosov, A. A. (2020). Problems of the use of digital technologies in industry in the context of increasing the export potential of the country. ISJ Theoretical & Applied Science, 10 (90), 113-117. Doi: <https://dx.doi.org/10.15863/TAS>

3. Kurpayanidi, K. et al. (2020). The issue of a competitive national innovative system formation in Uzbekistan. E3S Web of Conferences. – EDP Sciences, 2020. – T. 159. – C. 04024. DOI: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202015904024>
4. Ilyosov, A.A. (2022). Sanoat mahsulotlari eksporti: hududiy tahlil, omillar va eksportdagi tendentsiyalar (Farg'ona viloyati misolida). Nazariy va amaliy tadqiqotlar xalqaro jurnali, 2 (1), 31-39. Doi: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.6089956>
5. Abdullayev, A. M., & Kurpayanidi, K. I. (2020) Analysis of industrial enterprise management systems: essence, methodology and problems. Journal of Critical Reviews, 7 (14), 1254-1260. <https://dx.doi.org/10.17605/OSF.IO/E6JFS>.
6. Ilyosov, A. (2021). Prospects for the use of mechanisms based on the cluster approach in the development of exports of industrial products. Electronic journal of actual problems of modern science, education and training, 67-78.
7. Ilyosov, A. A. (2020). Industrial and regional analysis of industrial production and export in Uzbekistan. EPRA International Journal of Research and Development (IJRD), 5(10), 173-179.